

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ

МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ «ТРИМАЙСЯ ЗА ПОВІТРЯ»

Марія Кифоренко, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

PHRASEOLOGISMS IN MARIJA TKACHIVSKA'S NOVEL

"HOLD ON TO THE AIR"

Mariia Kyforenko, bachelor's student

Scientific supervisor: Nataliia Rodiuk, PhD in Philology, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. У статті схарактеризовано фразеологію як лінгвістичну науку та розглянуто класифікації фразеологічних одиниць. Також виокремлено фразеологізми, що використані в романі Марії Ткачівської «Тримайся за повітря», визначено їхній вплив на ідіостиль письменниці та систематизовано відповідно до функцій, які вони виконують.

Ключові слова: ідіостиль, семантика фразеологізмів, фразеологізми, фразеологічні одиниці, фразеологія.

Abstract. The article deals with phraseology as a linguistic science, considers the classification of phraseological units, distinguished phraseological units used in the novel by Maria Tkachivska "Hold on to the air", their influence on the writer's idiosyle is determined and systematized in accordance with the functions they perform.

Key words: idiosyle, semantics of phraseologisms, phraseologisms, phraseological units, phraseology.

В українській лінгвістиці багато уваги приділяється історії становлення і

розвитку фразеології як науки, методам дослідження, класифікації, лексикографічному опрацюванню, а також семантиці фразеологічних одиниць. Попри значні досягнення в науковому обґрунтуванні фразеології як окремої мовознавчої науки, лінгвісти досі не дійшли спільних висновків щодо основних її проблем. Ще однією сферою зацікавлення мовознавців є питання функціонування фразеологізмів у художніх текстах. Популярність серед науковців зазвичай мають твори відомих письменників, проте детального аналізу потребують і творчість менш популярних діячів культури.

Тому дослідження фразеологізмів в українській мові, в тому числі аналіз фразеологічних одиниць у літературному творі Марії Ткачівської «Тримайся за повітря», нині є *актуальним* і необхідним процесом задля поглиблення та розширення знань у галузі фразеології та лексикології.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі фразеологізмів роману «Тримайся за повітря».

Дослідженням фразеологізмів займалися такі відомі українські і зарубіжні мовознавці, як-от: В. Виноградов, В. Ужченко, І. Білодід, М. Жовтобрюх, О. Потєбня, Ш. Баллі, Л. Булаховський, Л. Авксент'єв та багато інших.

Фразеологія як наука і самостійний розділ мовознавства сформувалася зовсім недавно. Дослідження й опрацювання основних засад фразеології, вивчення фразеологізмів і стійких сполучень в цілому дали можливість відокремити її від іншого розділу лінгвістики – лексикографії.

Слово «фразеологія» буквально означає «учення про звороти мови» (грецькою φρασς – зворот, вислів, λόγος – поняття, вчення). Більшість дослідників пропонують своє трактування терміна, але загалом усі вони зводяться до двох – розділ лінгвістики і пласт мови, утворений стійкими сполуками слів. «Фразеологія зазвичай починається там, – за формулюванням А. Єфімова, – де вільне лексичне значення слова заступається фразеологічно пов'язаним, зрозумілим із усього словосполучення, і тоді, коли яке-небудь словосполучення стає повторюваним, загальновідомим, «крилатим», що

вирізняється образністю, можливістю переносного вживання» [Сфімов 1952: 63].

Зустрічаємо також різні дефініції поняття «фразеологізм», запропоновані вченими-мовознавцями. Наприклад, І. Білодід каже, що «фразеологічною одиницею називають лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюються в мові за традицією, автоматично» [Білодід 1973: 330].

Започаткував же термін «фразеологічна одиниця» науковець В. Виноградов і визначив його як сполуку, яка не утворюється в процесі мовлення, а відтворюється за традицією. Погоджуючись із думкою М. Амосової, зазначимо, що саме завдяки В. Виноградову «фразеологічні одиниці отримали більш обґрунтоване визначення, саме як лексичні комплекси з особливою семантичною своєрідністю» [Амосова 1963: 201].

Хоч у мовознавстві існує декілька класифікацій фразеологізмів, проте всі українські і слов'янські фразеологи покликаються на класифікацію відомого лінгвіста Віктора Володимировича Виноградова.

Отож, В. Виноградов виділяє три типи фразеологічних одиниць:

1) *фразеологічні зрощення (ідіоми)* – це неподільні, стійкі поєднання, трактування яких абсолютно не залежить від значень слів чи компонентів, що входять до складу сполучення (*собаку з їсти* – набути досвіду, *бити байдики* – ледачкувати, *пекти раків* – червоніти);

2) *фразеологічні єдності* – стійкі сполучення слів, значення яких хоча б мінімально, але мотивується значенням слів-компонентів. Наприклад: *накивати п'ятами* – втекти, *прикусити язика* – замовкнути, *не нюхати пороху* – не бути в бою;

3) *фразеологічні сполучення* – стійкі звороти, у складі із вільним і фразеологічно зв'язаним значенням, цілісне фразеологічне значення яких впливає зі значень слів-компонентів (*здобути перемогу*, *Сізіфова праця*, *справа честі*) [Ужченко 2009: 140].

В основу цієї класифікації покладено характер взаємозв'язків між компонентами фразеологічних одиниць та ступінь видозміни дефініції слова в різних синтаксичних і стилістичних варіантах.

Фразеологізми, використані у творах Марії Ткачівської, надзвичайно багаті й різноманітні за семантикою і структурою. З їх допомогою авторка не тільки характеризує своїх персонажів, але і яскравіше зображує події, вчинки героїв, додає їх у мову персонажів, що робить їхнє мовлення оригінальним і емоційним, часто створюючи комічний ефект. Письменниця Валентина Семеняк відзначає, що «стиль письма пані Марії особисто для мене, відтепер, легко впізнаваний, його вже не сплутаєш ні з чимось іншим» [Семеняк 2020: 2].

У процесі читання роману «Тримайся за повітря» ми відшукали більше як 90 фразеологічних одиниць, попри не дуже великий обсяг тексту (Рис.1).

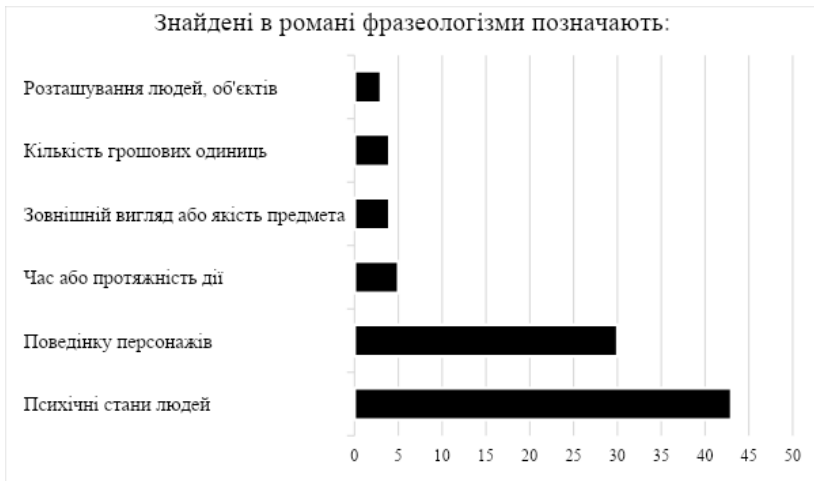

Рисунок 1. Різновиди фразеологізмів роману «Тримайся за повітря»

Бачимо, що значну групу складають фразеологізми, утворені внаслідок уособлення внутрішніх дій та психічних станів людини. Наводимо приклади лише деяких з них: *почав **грати вар'ята** Андрій, зираючись довкола* (М. Ткачівська, с. 47); *у вас, жінок, не встиг кіт дорогу перейти чи ворон каркнути – причина, щоб цілісінький день собі **голову сушити*** (М. Ткачівська,

с. 58); *Сашко був на сьомому небі* (М. Ткачівська, с. 80); *не заглядайся на іспанців: кажуть, у них гаряча кров* (М. Ткачівська, 2, с. 107); *а молоко вже на губах обсохло* (М. Ткачівська, с. 143); *...Іван на заробітках уже якогось там «Форда» купив, а мій палисвіт далі п'є ... йому лиш коники в голові* (М. Ткачівська, с. 151); *знову вирішила внести ясність у свої непорозуміння Джулія* (М. Ткачівська, с. 238); *у його дев'яносто два може увірватися терпець* (М. Ткачівська, с. 265) та інші.

Майже така ж за обсягом група фразеологізмів на позначення дій і поведінки персонажів: *«з горя» він трохи «присів на пляшку»*. *Тепер кажуть: добре, що не «на голку»* (М. Ткачівська, с. 37); *це втечеш, а потім шукай вітра в полі* (М. Ткачівська, с. 47); *Андрій схилився Соломії на плече і нишком посопував. Соломія, здається, не клювала носом* (М. Ткачівська, с. 89); *мені хотілося накивати п'ятами, натомість ноги трималися підлоги* (М. Ткачівська, с. 105); *подруги глянули одна на одну й залилися сміхом* (М. Ткачівська, с. 154); *хіба хто приїхав гарма-дарма час гаяти чи сидіти галапасом на чийсь шиї?* (М. Ткачівська, с. 195); *тепер це Вірин «екс» встромляє палиці в колеса* (М. Ткачівська, с. 253) та інші.

Значно вужча група фразеологізмів, що позначають час або протяжність дії: *можуть відсиджувати на роботі від зорі до зорі* (М. Ткачівська, с. 38), *уже давно відспівали треті півні, та додому не поспішав ніхто: у Соломії достатньо місця для ночівлі* (М. Ткачівська, с. 45), *скільки там це до третіх півнів?* (М. Ткачівська, с. 149), *сто років не бачились* (М. Ткачівська, с. 150), *Соломія не відчувала їхньої відсутності у житті, хай і не бачила сто років* (М. Ткачівська, с. 150).

Зустрічаємо в романі також фразеологічні одиниці, які характеризують зовнішній вигляд людини або якість предметів. Фразеологізм *не першої свіжості* може застосовуватися як до живих істот, так і до неістот, саме тому ми подаємо його в одній групі з поданими далі стійкими сполуками: *кров з молоком* (М. Ткачівська, с. 186); *меблі не першої свіжості, та без пилинки* (М. Ткачівська, с. 187); *за кілька хвилин він стояв у дверях, як відшліфована*

стара копійка: застібнута кремова сорочка поверх темних штанів, з-під якої тільки зверху стирчав шматочок кудлатої «перуки» (М. Ткачівська, с. 189); *це кілька днів, і ви будете, як нова копійка!* (М. Ткачівська, с. 254).

Знаходимо також фразеологічні одиниці на позначення розташування людей, предметів чи об'єктів: *звідти видно Тоскану, як на долоньці* (М. Ткачівська, с. 228); *...звідки до сонця було рукою подати* (М. Ткачівська, с. 228); *тобі до Попелюшки, як від землі до неба* (М. Ткачівська, с. 233).

Проаналізувавши роман української письменниці Марії Ткачівської «Тримайся за повітря» можна помітити, що письменниця дуже частовикористовує стійкі сполучення у своєму тексті. Вона органічно вплітає фразеологічні одиниці у художній твір, підкреслюючи образність мовлення, риси самих героїв, виявляючи особливості індивідуального світосприйняття і світобачення. Стає зрозуміло, що саме фразеологізми формують індивідуальний стиль письменниці. Продовження розпочатої роботи вбачаємо у детальному і всебічному аналізі фразеологічних конструкцій, застосованих в інших текстах Марії Романівни Ткачівської, що дозволить зробити конкретніші висновки стосовно особливостей реалізації фразеологізмів у творах нашої сучасниці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Ленинград :Изд-во ЛГУ, 1963. 208 с.
2. Ефимов А. И., Об изучении языка художественных произведений. Москва, 1952.
3. Родюк Н.Ю. Семантико-теоретичний аналіз національно маркованої лексики історичного твору. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2020. Вип. 31. С. 71-77.
4. Семеняк В. М. «Тримайся за повітря» – символ Любові агапе і світлого кохання. *Буквоїд*. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2020/02/13/145526.html> (дата звернення: 19.02.2022)

5. Сучасна українська літературна мова : Лексика. Фразеологія / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. Думка, 1973. 434 с.

6. Сучасна українська літературна мова : навч. комплекс : посіб. для студ. філол. спеціальностей / за ред. В. Д. Ужченка. 2-ге вид., випр. і доп. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 299 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачівська М. Р. Тримайся за повітря. Харків : Клуб Сімейного дозвілля. 2019. 272 с.

АНАЛІЗ ОПОЗИЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ ПРАВДА / КРИВДА В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

*Мирослава Мартинюк, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

ANALYSIS OF OPPOSITION CONCEPTS OF TRUTH / FALSEHOOD IN UKRAINIAN FOLK TALES

*Myroslava Martyniuk, bachelor's student
Scientific supervisor: Nataliia Rodiuk, PhD in Philology, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

Анотація. У статті досліджено опозиційний концепт «правда – кривда». Робота містить приклади вираження концепту в українських народних казках. Також стаття окреслює поняття «концепт» та висвітлює поняття бінарного концепту «правда – кривда» як лексичного явища.

Ключові слова: концепт, казка, правда, кривда, бінарність, опозиція.

Abstract. The article deals with the opposition concept «truth–falsehood». The work contains examples of expression of the concept in Ukrainian folktales. The